

ความหายนะของอัมสเตอร์ดัมในจิตรกรรมยุคทองของเนเธอร์แลนด์แห่งคริสต์ศตวรรษที่ 17
THE DISASTER OF AMSTERDAM IN DUTCH GOLDEN AGE PAINTINGS OF 17TH CENTURY
กิตติรินทร์ กิตติสกล*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เกิดจากข้อสังเกตของผู้เขียนเกี่ยวกับเรื่องราวเนื้อหาในหัวข้อความมั่งคั่งและความรุ่งเรืองของเมืองอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์ที่ถูกใช้อย่างบ่อยครั้งในจิตรกรรมในยุคทองของเนเธอร์แลนด์ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 แม้ว่าจะเป็นเรื่องธรรมดาที่เราพบค่อนข้างบ่อยครั้งจากวิสัยทัศน์เชิงบวก การยกย่องบุคคลสำคัญในท้องถิ่น รวมไปถึงความมั่งมีและความรุ่งโรจน์ของประเทศชาตินั้น ๆ ในงานศิลปะ ประเทศใด ๆ ก็ตามย่อมมีบางช่วงเวลาที่มีมืดมน ฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาภาพที่สามารถสื่อถึงเหตุการณ์คับขันของเมืองอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์ผ่านงานจิตรกรรมที่ผู้เขียนได้ผ่านมาพบ ผู้เขียนได้วิเคราะห์รายละเอียดต่าง ๆ ในงานรวมถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในแง่มุมทางสังคม ศาสนา และทางการเมืองตามลำดับ โดยในอันดับแรกนั้นในงานของศิลปินนิรนาม ได้พบบทบาทของเมืองอัมสเตอร์ดัมในสงครามแปดสิบปีรวมถึงเรื่องของทางรอดของชาวคริสต์แห่งสาธารณรัฐดัตช์ซ่อนอยู่ในภาพ ดวงจิตของชาวโปรเตสแตนต์จะพบกับความนิรันดร์ในขณะที่ของชาวคatholicโรมันคาทอลิกนั้นจะถูกกลืนทลาย ในอันดับต่อมางานชิ้นอื่น ๆ โดยเฉพาะงานทิวทัศน์ชิ้นหนึ่งของ Gerrit Berckheyde นั้นกลับแสดงถึงสถานการณ์ทางการเมืองที่ไม่เสถียรของเมืองอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์ ในระหว่าง ค.ศ. 1650 และ ค.ศ. 1672 นอกเหนือจากสงครามกับฝรั่งเศสแล้ว การกีดกันราชวงศ์ออเรนจ์จากการเข้าสู่ตำแหน่งผู้ปกครองสาธารณรัฐยังนำมาสู่เหตุการณ์วุ่นวายในเมืองอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์เองซึ่งยังเป็นสาธารณรัฐใหม่

คำสำคัญ: อัมสเตอร์ดัม / สาธารณรัฐดัตช์ / หายนะ / เรืออัปปาง / สงครามแปดสิบปี / ทิวทัศน์ / ยุคทอง

Abstract

This article is originated from my observation about how the theme of prosperity and glory of Amsterdam and the Dutch Republic was frequently used in the paintings of the Dutch Golden Age in 17th century. Even though it is common that we find, most of the time, such optimistic perspective, praise of local heroes, or national wealth represented in art objects, every country has its dark period. Thus, it is very interesting to study images that can refer to difficult time of Amsterdam and the Dutch Republic through these paintings that I came across. A close look in pictorial details and some historical informations are discussed in both socioreligious and political contexts. The first art work by anonymous painter reveals Amsterdam's position in the Eighty Year's War as well as the question about the salvation of the Dutch Christians. Protestant souls will be saved while those of the Roman Catholic Church will be doomed. The other paintings, especially a landscape by Gerrit Berckheyde, on the other hand, expose the tumultuous political situation in the city and in the Dutch Republic. Between 1650 and 1672, besides the Franco-Dutch War, the deprivation of the House of Orange-Nassau from national leader's position provoked chaotic circumstances in the city and the young Republic.

Keywords: Amsterdam / Dutch Republic / Disaster / Shipwreck / Eighty Years' War / Landscape / Golden Age

* อาจารย์ ดร., ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, Kitsirin@gmail.com

บทนำ

กรุงอัมสเตอร์ดัมซึ่งเป็นเมืองหลวงปัจจุบันของประเทศเนเธอร์แลนด์และสาธารณรัฐดัตช์ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้นเจริญรุ่งเรืองจนแทบจะไม่พบกับความหายนะทางด้านเศรษฐกิจเป็นกรณีพิเศษ (Keyes 1990) ถึงแม้ว่าในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษการรุกรานจากอังกฤษและฝรั่งเศสทำให้เมืองและสาธารณรัฐตกอยู่ในสถานการณ์ทางการเมืองที่ยากลำบากอย่างยิ่ง ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อัมบูร์กและลอนดอนได้กลายมาเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญยิ่งขึ้นแข่งกับอัมสเตอร์ดัมซึ่งตกเป็นของปรัสเซียใน ค.ศ. 1787 ใน ค.ศ. 1795 กองทัพปฏิวัติฝรั่งเศสเข้ายึดเมืองแห่งนี้และเกิดเป็นสาธารณรัฐบาตาเวียนก่อนที่หลุยส์ โบนาปาร์ตจะมาปกครองเมืองใน ค.ศ. 1806 ต่อมาเจ้าชายวิลเลียมเฟเดริกแห่งราชวงศ์ออเรนจ์สถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์วิลเลียมที่ 1 แห่งราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ที่เป็นอิสระใน ค.ศ. 1813 ซึ่งในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้เองที่อัมสเตอร์ดัมกลับมามีศักยภาพทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่โดดเด่นอีกครั้ง (De Voogd 2003)

จิตรกรรมยุคทองของเนเธอร์แลนด์ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ยังไม่พบภาพที่นำเสนอความหายนะของเมืองอัมสเตอร์ดัมอย่างชัดเจน ในทางตรงกันข้าม มักพบภาพที่สื่อถึงความรุ่งเรืองของเมืองอย่างมากมาย เช่น จิตรกรรมบนแผงไม้บานฝาของเปียโนโบราณ (ระหว่าง ค.ศ. 1606-1607) เป็นภาพของสัญลักษณ์ของอัมสเตอร์ดัมซึ่งเป็นหญิงบริสุทธิ์ถือกรวยแห่งความอุดมสมบูรณ์ (Cornucopia) ในขณะที่อีกมือหนึ่งวางลงบนลูกโลก มีเนปจูนเทพเจ้าแห่งทะเลยืนค้ำกันอยู่ทางซ้ายมือ หรือแบบกระเบื้องดินเผา (ค.ศ. 1650) ของศิลปิน Artus Quellinus สำหรับตกแต่งประดับหน้าบันของศาลาว่าการเมืองอัมสเตอร์ดัมซึ่งเป็นภาพสัญลักษณ์ของทวีปทั้ง 4 กำลังแสดงความเคารพต่อสัญลักษณ์แห่งอัมสเตอร์ดัม หรืองานจิตรกรรม (ระหว่าง ค.ศ. 1656 - 1711) ที่แสดงถึงความมั่งคั่งของเมืองโดยจิตรกร Gerard de Lairesse

ภาพที่ 1 “อัมสเตอร์ดัมศูนย์กลางการค้าของโลก”
โดย Pieter Isaacs
ภาพสีน้ำมันบนแผ่นไม้ ขนาด 79.4 x 165 cm
จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

ภาพที่ 2 “ทวีปทั้ง 4 ทำความเคารพอัมสเตอร์ดัม”
โดยศิลปิน Artus Quellinus
กระเบื้องดินเผา ขนาด 90 x 415 cm
จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

ภาพที่ 3 “ความมั่งคั่งของอัมสเตอร์ดัม” โดย Gerard de Lairesse

ภาพสีน้ำมันบนผ้าใบ ขนาด 130 x 144 cm

จัดแสดง ณ Amsterdam Museum กรุงอัมสเตอร์ดัม

อย่างไรก็ตามปรากฏงานจิตรกรรมที่น่าสนใจซึ่งแสดงถึงร่องรอยความหายนะของเมืองทางอ้อมในแงุ่มที่แตกต่างกันทั้งทางสังคม ศาสนา และทางการเมืองอยู่บ้างเช่นกัน ดังตัวอย่างภาพของศิลปินที่จะได้แสดงดังต่อไปนี้

1. ภาพความหายนะของอัมสเตอร์ดัมช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในบริบททางสังคมและศาสนา

ภาพที่ 4 “เรืออัมสเตอร์ดัมอัปปาง” โดยศิลปินนิรนาม

สีน้ำมันบนผ้าใบ ขนาด 126 x 178 cm

จัดแสดง ณ National Maritime Museum กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร

ภาพเรืออัมสเตอร์ดัมอัปปางเป็นผลงานของศิลปินนิรนาม ถูกวาดราว ค.ศ. 1630 งานชิ้นนี้ถูกเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑ์ทางทะเลแห่งชาติที่กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร ในภาพพบเรือใหญ่ทางขวามือกำลังจมน้ำ ที่ท้ายเรือมีตราอาร์มของเมืองอัมสเตอร์ดัมติดอยู่ซึ่งเป็นภาพของสิงโตสองตัวเกาะโล่ดังที่เห็นได้ในท้ายเรือทางขวาในภาพพิมพ์ของ Ludolf Bakhuysen ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของชื่องานจิตรกรรมชิ้นนี้ของจิตรกรนิรนาม

ภาพที่ 5 “สัญลักษณ์ของอัมสเตอร์ดัมข้าราชรถของเทพเจ้าเนปจูน” (ค.ศ. 1701)

ภาพพิมพ์ โดย Ludolf Bakhuysen

ใน ค.ศ. 1595 Cornelis de Houtman นักสำรวจและพ่อค้าชาวดัตช์ ออกสำรวจตลาดเครื่องเทศ แถบอินโดนีเซียด้วยเรือ 4 ลำ ที่มีชื่อ ได้แก่ มอริเชียส (Mauritius) ฮอลันเดีย (Hollandia) ดุฟเคน (Duyfken) และ อัมสเตอร์ดัม (Amsterdam) โดยที่เรือของเขาที่ชื่อว่าอัมสเตอร์ดัมนั้นอับปางลงในทะเลบาห์ลีเมื่อปลาย ค.ศ. 1596 (Swart 2007) เป็นที่น่าสนใจว่างานของศิลปินนิรนามชิ้นนี้เป็นภาพที่นำเสนอเรื่องราวตามประวัติศาสตร์ของการล่มของเรือที่ชื่ออัมสเตอร์ดัมหรือไม่ หากแต่ตามบันทึกได้เขียนว่าหลังจากเรือถูกโจมตีจากชาวท้องถิ่นก็ถูกทิ้งและเผากลางทะเล ซึ่งไม่ตรงกับภาพที่ศิลปินวาดแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ภาพดังกล่าวอาจสื่อได้ว่าเรื่องราวของเรือลำนี้ได้จุดชนวนแนวคิดให้ศิลปินนิรนามวาดเรือที่กำลังอับปางที่มีสัญลักษณ์ของเมืองอยู่ที่ท้ายเรือ

ในขณะเดียวกัน บ่อยครั้งที่พบภาพเรือในเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่องโชคลาภ ความหวัง และโอกาส ในงานภาพพิมพ์ของ Pieter Bruegel the Elder สัญลักษณ์แห่งความหวัง (Spes) ยืนอยู่บนสมอเรือในขณะที่ทางซ้ายมือเรือหลายลำกำลังอับปาง (Klein 2014:49) ความหมายของภาพคือความหวังเป็นสิ่งสำคัญในเวลาที่ยากลำบาก ภาพพิมพ์ของ Florentius Schoonhovius เป็นรูปสัญลักษณ์ของโชคลาภยืนอยู่บนลูกโลกและกงล้อและทางขวามือมีเรือที่กำลังล่ม เมื่อรากฐานไม่มั่นคง โชคลาภ (ของเรือ) ก็พร้อมที่จะล่มลงได้ทุกเมื่อขณะเคลื่อนตัวไปตามแรงลม เรือที่กำลังลมนั้นก็เพราะโชคไม่เข้าข้างนั่นเอง (Schoonhovius 1618:15)

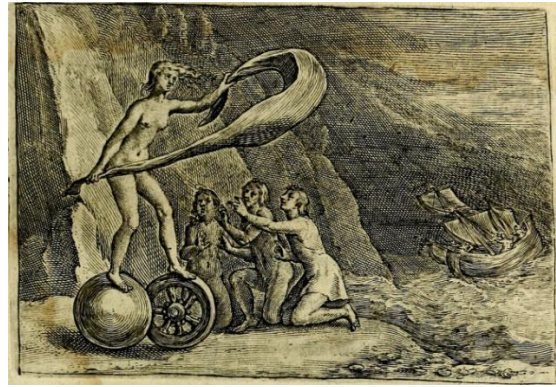
ภาพที่ 6 “ความหวัง” (ค.ศ. 1559-1560)

วาดโดย Pieter Bruegel the Elder

พิมพ์โดย Philips Galle

ภาพพิมพ์ ขนาด 22.6 x 29.3 cm,

จัดแสดง ณ Museum of Modern Art นิวยอร์ก

ภาพที่ 7 “โชคลาภ” (ค.ศ. 1618)

โดย Florentius Schoonhovius

ภาพพิมพ์จากหนังสือ Emblemata

จัดพิมพ์ ณ เมือง Gouda เนเธอร์แลนด์

ในงานของศิลปินนิรนามไม่มีสัญลักษณ์ของความหวัง และการตีความเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับโชคลาภ นั้นไม่น่าจะเป็นไปได้เนื่องจากในช่วงที่งานชิ้นนี้ถูกวาด เมืองอัมสเตอร์ดัมยังไม่ประสบกับปัญหาเศรษฐกิจใด ๆ ที่สำคัญดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

นอกจากนี้ George S. Keyes ผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานจิตรกรรมทะเลทัศน์ (Marine Art) พบว่าภาพเรืออับปางกลับเป็นที่นิยมในหมู่ศิลปินชาวดัชต์เพื่อสื่อถึงจิตวิญญาณของมนุษย์ที่ต้องเดินทางและอาจพบกับอุปสรรคนานาในช่วงชีวิต ดังนั้นภาพเรือที่แล่นในทะเลที่สงบจึงสามารถสื่อถึงความสงบสุขของชีวิตมนุษย์ และยังไปกว่านั้นก็คือการสื่อถึงเอกภาพและความสมดุลระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 พบภาพเรือล่องในทะเลตามหัวเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระคัมภีร์ เช่น โยนาคที่พยายามหนีจากพระเจ้า หรือคำสอนของพระเยซูในทะเลกาลิลีที่กำลังบ้าคลั่ง ดังเช่นผลงานของ Rembrandt (Keyes 1990)

ภาพที่ 8 “พระเยซูในทะเลกาลิลี” (1633) โดย Rembrandt

ภาพสีน้ำมันบนผ้าใบ ขนาด 160 x 128 cm

ปัจจุบันสูญหายไปจาก Isabella Stewart Gardner Museum

ส่วนภาพเรือลมนั้นถูกใช้ในแง่ลบและมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ของการทำลายล้าง เช่น ภาพที่มีหัวเรือการทำลายเมืองโสโดมและเมืองโกโมราห์ หรือคำพิพากษาครั้งสุดท้าย (Keyes 1990, Goedde 1989) ด้วยเหตุที่ภาพของเรือและเรือกำลังอัปปางมักถูกใช้ในบริบททางคริสตศาสนา จึงไม่น่าแปลกใจถ้าหากศิลปินนิรนามได้หยิบยกเอาประวัติศาสตร์ของเรือสำรวจอัมสเตอร์ดัมดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้นมาวาดภาพนี้ในประเด็นการแสดงออกทางศาสนา เพราะในมุมมองของ Keyes นั้นระบุว่าศิลปินชาวดัตช์ไม่นิยมวาดภาพเรือลมนตามประวัติศาสตร์ (Keyes 1990)

ในช่วงสงครามแปดสิบปีระหว่าง ค.ศ. 1568 ถึง ค.ศ. 1648 เป็นสงครามศาสนาระหว่างสเปนประเทศแห่งนิกายโรมันคาทอลิกซึ่งนำโดยพระเจ้าฟิลิปที่ 2 กับสาธารณรัฐดัตช์นำโดยเจ้าชายมอริซแห่งราชวงศ์ออเรนจ์ที่ต้องการแยกตัวเป็นอิสระและยกนิกายโปรเตสแตนต์เป็นนิกายหลัก ในสงครามนี้ อัมสเตอร์ดัมเป็นเมืองสุดท้ายที่ยังคงจงรักภักดีต่อสเปนจนถึงปี ค.ศ. 1578 (De Voogd 2003, Hart 2014)

จากภาพเรืออัมสเตอร์ดัมอัปปาง ท้ายเรือของเรือทางซ้ายมือในภาพปรากฏรูปของพระแม่มารีย์ที่เปรียบเป็นตัวแทนของนิกายโรมันคาทอลิก ในขณะที่ชาวคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ไม่เคารพรูปบูชาทั้งหลายอันรวมไปถึงรูปพระแม่มารีย์ด้วย นอกจากนี้ศิลปินยังเน้นความแตกต่างระหว่างท้องฟ้าที่มีมืดและมีสายฟ้าฟาดทางขวามือกับแสงสว่างสดใสที่ทะลุก้อนเมฆและส่องสว่างไปทางซ้ายมือของภาพ ความแตกต่างที่ชัดเจนนี้เปรียบเสมือนภาพของนรกกับสวรรค์ แสงแห่งพระเจ้าคล้ายจะนำทางให้กลุ่มผู้รอดชีวิตในภาพให้พ้นภัยไปสู่แผ่นดินหรืออาจจะเป็นเกาะทางซ้ายมือ เรืออัมสเตอร์ดัมในภาพที่กำลังจมเป็นตัวแทนของเมืองอัมสเตอร์ดัมแม้ว่าจะพบกับการอัปปางที่เปรียบเสมือนความผันผวนทางการเมืองในช่วงเวลานั้น แต่ท้ายที่สุดจะพบกับทางรอดกับนิกายโปรเตสแตนต์ ในขณะที่เรือแห่งนิกายโรมันคาทอลิกทางซ้ายมือ นำพาไปสู่ความหายนะ ไม่พบกับชีวิตนิรันดร์ (Goedde 2008)

อนึ่ง งานชิ้นนี้มีส่วนที่คล้ายคลึงกับงานจิตรกรรมชิ้นหนึ่งของ Adriaen Pietersz. van de Venne ภาพที่มีชื่อว่า “การตกจิตวิญญาณ” (Fishing for Souls) ถูกวาดขึ้นใน ค.ศ. 1614 นำเสนอภาพคนในเรือกำลังใช้เครื่องมือหาปลาและเหยื่อล่อคนที่อยู่ในน้ำ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบระหว่างนิกายโรมันคาทอลิกที่อยู่ทางขวามือกับนิกายโปรเตสแตนต์ที่อยู่ทางซ้ายมือที่ต่างฝ่ายต่างพยายามชักจูงชาวคริสต์ให้นับถือนิกายของตน ศิลปินเน้นที่เรือของนิกายโปรเตสแตนต์โดยจัดวางให้อยู่ด้านหน้าของภาพพร้อมกับวาดให้ต้นไม้ทางฝั่งเดียวกันนี้เจริญงอกงามในขณะที่ต้นไม้ของฝั่งนิกายโรมันคาทอลิกมีใบไม้ร่วงโรย ดวงอาทิตย์ที่ถูกเมฆบดบังก็ส่องแสงจากฝั่งนิกายโปรเตสแตนต์อีกด้วย เรือแห่งนิกายโรมันคาทอลิกจะนำพาชาวคริสต์ไปสู่ความมืดมนเหมือนกับเมฆดำทึบที่อยู่อีกด้านหลัง (Van Thiel 1976:565)

ภาพที่ 9 “การตกจิตวิญญาณ” (Fishing for Souls, ค.ศ. 1614)

โดย Adriaen Pietersz. van de Venne

ภาพสีน้ำมันบนไม้ ขนาด 98 x 189 cm

จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

จากภาพเรือล่องในทะเลที่ดูเหมือนไม่มีความหมายใดลึกซึ้ง แท้จริงแล้วได้แฝงนัยยะทางสังคมและศาสนาที่เป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์สำคัญของเมืองอัมสเตอร์ดัม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งของสาธารณรัฐดัตช์ ความผันผวนทางการเมืองในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 17 ก็เป็นอีกหนึ่งหน้าของประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่องานจิตรกรรมอย่างแน่แท้

2. ภาพความหายนะของอัมสเตอร์ดัมระหว่าง ค.ศ. 1650 และ ค.ศ. 1672 ในบริบททางการเมือง

ภาพที่ 10 คู่งทองริมคลอง Herengracht แห่งอัมสเตอร์ดัมมุมมองจากทิศตะวันตก (ค.ศ. 1672)

โดย Gerrit Berckheyde

ภาพสีน้ำมันบนไม้ ขนาด 40.5 x 63 cm

จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

ภาพคู้งทองริมคลอง Herengracht แห่งอัมสเตอร์ดัมมุมมองจากทิศตะวันตก เป็นผลงานของ Gerrit Berckheyde ถูกเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน Rijksmuseum ศิลปินวาดภาพทิวทัศน์เมืองอัมสเตอร์ดัมนี้ในปี ค.ศ. 1672 โดยเน้นสถาปัตยกรรมมากกว่าทิวทัศน์ธรรมชาติ ภาพตึกแถวที่ทอดยาวไปตามคลองนั้นไม่มีต้นไม้แม้สักต้นเดียว ในขณะที่ตามประวัติศาสตร์ของเมืองแล้วริมคลองแห่งนี้มีต้นไม้อยู่ทั่วไป ยิ่งไปกว่านั้นศิลปินได้ร่างภาพขึ้นมาในมุมมองเดียวกันกับงานชิ้นนี้โดยที่ทางซ้ายมือมีต้นไม้เรียงรายไปตามคลอง แสดงให้เห็นว่า Berckheyde จงใจที่จะไม่วาดต้นไม้ลงไปในงาน

ภาพที่ 11 คู้งทองริมคลอง Herengracht แห่งอัมสเตอร์ดัมมุมมองจากทิศตะวันตก (ค.ศ. 1672)

โดย Gerrit Berckheyde

ภาพวาดกราฟไฟท์ ขนาด 17.9 x 37.5 cm จัดแสดง ณ Amsterdam City Archives

เป็นที่น่าสังเกตว่าในงานจิตรกรรมชิ้นอื่นของศิลปินชาวดัตช์จะพบต้นไม้อยู่บ่อยครั้ง ดังเช่นภาพทิวทัศน์และประตูน้ำ “Haarlemmersluis” ถูกวาดในราว ค.ศ. 1670 ซึ่งเป็นภาพบ้านเรือนริมคลองแห่งเมืองอัมสเตอร์ดัมของศิลปิน Jan van der Heyden ศิลปินร่วมสมัยกับ Berckheyde

ภาพที่ 12 ทิวทัศน์อัมสเตอร์ดัมและประตูน้ำ Haarlemmersluis (ค.ศ. 1670)

โดย Jan van der Heyden

ภาพสีน้ำมันบนไม้ ขนาด 44 x 57.5 cm

จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

นอกจากความแห้งแล้งที่ปรากฏในจิตรกรรมชิ้นนี้ วิธีที่ศิลปินจัดการกับแสงและเงา โดยให้แสงส่องสว่างเฉพาะตึกบางตึกในขณะที่ตึกส่วนใหญ่อยู่ในความมืด ก็ยังทำให้ภาพทิวทัศน์เมืองอัมสเตอร์ดัมชิ้นนี้ดูเศร้าและเดียวดาย และเมื่อเปรียบเทียบภาพท้องฟ้าในงานชิ้นนี้กับงานของ Heyden จะพบว่าความสดใสของสีท้องฟ้ารวมไปถึงรูปทรงและจังหวะของก้อนเมฆนั้นแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เพราะท้องฟ้าในงานของ Heyden นั้นแลดูมีชีวิตชีวาในขณะที่ Berckheyde วาดเมฆสีเทาปกคลุมและคุกคามไปทั่วท้องฟ้า

Gerrit Berckheyde ยังได้วาดภาพทิวทัศน์แห่งเดียวกันนี้อีกหนึ่งชิ้นโดยที่เป็นภาพจากทางทิศตะวันออกโดยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับงานชิ้นที่แล้วเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นภาพของบ้านเมืองที่ทอดยาวริมคลองเดียวกันและไม่มีต้นไม้ แม้ว่าท้องฟ้าในชิ้นนี้สดใสกว่างานชิ้นที่ได้นำเสนอก่อนหน้านี้ แต่ความรู้สึกเหงาและเปล่าเปลี่ยวเดียวดายก็ยังคงสามารถสัมผัสได้ในงาน

ภาพที่13 ค้างทองริมคลอง Herengracht แห่งอัมสเตอร์ดัมมุมมองจากทิศตะวันออก (ค.ศ. 1671-1672)

โดย Gerrit Berckheyde

ภาพสีน้ำมันบนไม้ ขนาด 42.5 x 58 cm

จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

ภาพสะท้อนความมืดมนระทมทุกข์สอดคล้องกับบทกวีที่ Joost van den Vondel ได้ประพันธ์ขึ้นในปีเดียวกันนั้น หลังจากสรรเสริญความงามของภาพค้างทองริมคลอง Herengracht แห่งอัมสเตอร์ดัมมุมมองจากทิศตะวันตกแล้ว เขาได้กล่าวถึง “เที่ยงคืนฝรั่งเศส” ที่ปกคลุมอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์ ดังที่ผู้เขียนได้ยกบทประพันธ์มาแสดงไว้ดังนี้

Berkheide maelt de Heeregracht

Naer't leven, waerdigh om t'aenschouwen.

Koop Schilderkunst : vermy het bouwen.

Waerom? 't is Fransche middernacht:

Dus wacht op eenen heldren morgen.

In huisbouw steeken moeite en zorgen.

(Kloek and Middelkoop 2012:30)

Berckheyde วาดคลอง Herengracht

จากชีวิต และมันช่างสวยงามที่จะมอง

จงซื้องานจิตรกรรม หลีกหนีตีกรรม

ทำไมนะหรือ? ด้วยยามนี้เป็นเที่ยงคืนฝรั่งเศส

จงรอรุ่งอรุณที่สว่างไสว

การก่อสร้างบ้านเรือนนำพามาแต่ปัญหาและความเลื่อม

(ถอดความโดยผู้เขียน)

วิสัยทัศน์เชิงลบที่กวีมีต่อสิ่งก่อสร้างบ้านเรือนน่าจะเป็นการเปรียบเทียบถึงการสร้างเมืองที่สามารถโยนไปถึงการรุกรานและภาวะสงครามโดยเฉพาะอย่างยิ่งสงครามกับฝรั่งเศส แต่สิ่งที่สำคัญในบทกลอนนี้ก็คือคำว่า “เที่ยงคืนฝรั่งเศส” (Fransche middernacht) อันหมายถึงช่วงเวลามีดมืดที่กองทัพฝรั่งเศสบุกโจมตีอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์ใน ค.ศ. 1672 ซึ่งเป็นปีที่ภาพนี้ถูกวาด ความเศร้าสร้อยในงานจิตรกรรมชิ้นนี้ที่ถูกตอกย้ำด้วยบทกลอนของ Joost van den Vondel ทำให้ภาพทิวทัศน์ที่ดูเหมือนเป็นภาพธรรมดากลายเป็นภาพที่แสดงถึงหายนะของเมืองอัมสเตอร์ดัมรวมถึงสภาพจิตใจของชาวเมืองหรือแม้กระทั่งตัวของสาธารณรัฐดัตช์เองที่มีต่อสงครามกับฝรั่งเศส

ในปีเดียวกันนั้น Jan van Wijckersloot วาดภาพที่ชื่อว่า “ปีแห่งหายนะ” (Allegory of the Disaster Year) ที่แสดงถึงความหดหู่และตีแผ่สถานการณ์ที่ตึงเครียดในระหว่าง ค.ศ. 1650 และ ค.ศ. 1672 ที่เมืองอัมสเตอร์ดัมเองและที่สาธารณรัฐดัตช์

ภาพที่14 “ปีแห่งหายนะ” (ค.ศ. 1672) โดย Jan van Wijckersloot

ภาพสีน้ำมันบนผ้าใบ ขนาด 43 x 37.5 cm

จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

หลังจากที่กษัตริย์วิลเลียมที่ 2 สวรรคตใน ค.ศ. 1650 ระหว่างปีนั้นจนถึง ค.ศ. 1672 สาธารณรัฐดัตช์ตกอยู่ในภาวะขาดผู้นำเนื่องจากเจ้าชายวิลเลียมที่ 3 ประสูติหลังการสวรรคตของพระบิดา ในขณะเดียวกัน Johan de Witt เป็นผู้ว่าการรัฐฮอลแลนด์ (Grand pensionary) ที่รวมเมืองอัมสเตอร์ดัมเอาไว้ในรัฐ ได้พยายามทุกวิถีทางเพื่อกีดกันการขึ้นครองราชย์ของเจ้าชายวิลเลียมที่ 3 พร้อมกับขึ้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าการสูงสุดของสาธารณรัฐ เมื่อเกิดความตึงเครียดกับฝรั่งเศสจนกระทั่งเกิดสงครามในที่สุด ราษฎรส่วนใหญ่สนับสนุนการกลับมาของราชวงศ์ออร์เรนจ์ อีกทั้งยังไม่พอใจวิธีการปกครองของ Johan de Witt พวกเขาเรียกร้องให้เจ้าชายวิลเลียมที่ 3 เป็นผู้นำทัพและเป็นผู้นำชาติเพียงหนึ่งเดียว ภายหลังจากได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองในรัฐเกลเดอร์ลันด์และรัฐยูเทรกต์ ในที่สุดเจ้าชายวิลเลียมที่ 3 ก็เข้าปกครองรัฐฮอลแลนด์ในเดือนกรกฎาคมหลังจากที่กองทัพฝรั่งเศสไม่สามารถตีเมืองอัมสเตอร์ดัมได้เนื่องจากมีการปล่อยน้ำจากฝายน้ำล้น (Troost 2005) ดังปรากฏภาพพิมพ์แสดงภาพของเจ้าชายหนุ่มที่มีอายุเพียง 22 ปีที่ทรงม้าเข้ามาที่เมืองอัมสเตอร์ดัมอย่างสง่างามในปี 1672

ภาพพิมพ์ จัดแสดง ณ Teylers Museum เมืองฮาอาเลม (Haarlem)

แม้ว่าในภายหลัง Johan de Witt ได้ลาออกจากการเป็นผู้ว่าการรัฐฮอลแลนด์ในเดือนสิงหาคม แต่ชาวบ้านก็ยังพากันรุมทำร้ายเขาและน้องชายจนเสียชีวิตพร้อมกับนำร่างไปแขวนประจาน ดังปรากฏ ภาพวาดที่ Jan de Baen วาดในระหว่าง ค.ศ.1672 ถึง ค.ศ.1675 (Grijzenhout 2015)

ภาพที่ 16 ศพสองพี่น้องตระกูล De Witt
Jan de Baen วาดเมื่อราว ค.ศ. 1672-1675
ภาพสีน้ำมันบนผ้าใบ ขนาด 69.5 x 56 cm
จัดแสดง ณ Rijksmuseum กรุงอัมสเตอร์ดัม

สถานการณ์บ้านเมืองที่อัมสเตอร์ดัมเองและที่สาธารณรัฐดัตช์โดยรวมที่สับสน วุ่นวาย และหดหู่ถูกนำเสนอผ่านงานศิลปะที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ในงานของ Berckheyde กลับแสดงสิ่งเหล่านั้นออกมาทางอ้อมผ่านภาพวิวทัศนอันแสนเศร้าขึ้นนี้ของศิลปินที่ไม่อาจวางเฉยต่อเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้น

บทสรุป

แม้ว่าความรุ่งเรืองของเมืองอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์ได้นำมาเป็นหัวข้อในงานศิลปะอย่างแพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ 17 แต่งานจิตรกรรมโดยเฉพาะภาพเรืออัมสเตอร์ดัมอัปปางและคั้งทองริมคลอง Herengracht แห่งอัมสเตอร์ดัมมุมมองจากทิศตะวันตกที่เราได้ศึกษาอย่างละเอียดนั้นตีแผ่แง่มุมทางสังคม ศาสนา และทางการเมืองของเมืองอัมสเตอร์ดัมและสาธารณรัฐดัตช์ที่มีศิลปินน้อยคนเลือนักที่จะนำเสนอ นอกเหนือไปกว่านั้น งาน 2 ชิ้นนี้ยังเป็นตัวอย่างของงานจิตรกรรมที่เราสามารถตีความจากภาพที่แสดงภัยทางทะเลและภาพทัศนเมืองที่แลดูธรรมดาให้กลายเป็นภาพที่สื่อถึงประวัติศาสตร์ได้อย่างคมคาย

รายการอ้างอิง

- Bok, Marten Jan and Jansen, Guido. 1995. De Utrechtse schilder Johannes van Wijckersloot en zijn 'Allegorie' op de Franse invasie, 1672. *Bulletin van het Rijksmuseum*, 43, 337-349.
- De Voogd, Christophe. 2003. *Histoire des Pays-Bas*. Paris: Fayard.
- Goedde, Lawrence Otto. 1989. *Tempest and Shipwreck in Dutch and Flemish Art: Convention, Rhetoric, and Interpretation*. London: Pennsylvania State University Press.
- Goedde, Lawrence Otto. 2008. Natural metaphors and Naturalism in Netherlandish marine painting. In J. Gaschke (Eds.), *Turmoil and Tranquility: The Sea Through the Eyes of Dutch and Flemish Masters, 1550-1700* (pp. 23-32). London: National Maritime Museum.
- Grijzenhout, Frans. 2015. Between Memory and Amnesia: The Posthumous Portraits of Johan and Cornelis de Witt. *Journal of Historians of Netherlandish Art*, 7-1 Winter, 1-12.
- Hart, Marjolein 't. 2014. *The Dutch Wars of Independence: Warfare and Commerce in The Netherlands, 1570-1680*. London: Routledge.
- Keyes, George. S. 1990. *Mirror of Empire: Dutch Marine Art of the Seventeenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klein, H. Arthur. 2014. *Graphic Worlds of Peter Bruegel the Elder*. New York: Dover.
- Kloek, Wouter and Middelkoop, Norbert. 2012. Gerrit Berckheyde en de Gouden Bocht in de Herengracht. *Amstelodamum*, 99-1, 17-33.
- Schoonhovieus, Florentius, 1618. *Emblemata Florentii Schoonhovii I.C. Goudani, : partim moralia, partim etiam civilia. Cum latiori eorundem ejusdem auctoris interpretation*. Gouda: Apud Andream Burier.
- Swart, Fred. 2007. Lambert Biesman (1573–1601) of the Company of Trader-Adventurers, the Dutch Route to the East Indies, and Olivier van Noort's Circumnavigation of the Globe. *The Journal of the Hakluyt Society*, December, 1-31.
- Troost, Wouter. 2005. *William III the Stadholder-king: a Political Biography*. Vermont: Ashgate.

Van Thiel, Pieter J. J. 1976. *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam: a completely illustrated catalogue by the Department of paintings of the Rijksmuseum*. Amsterdam: Rijksmuseum.